

აჭარის ბიომრავალფეროვნება, როგორც მდგრადი ტურიზმის ეკონომიკური ზრდის დრაივერი: გამოწვევები და სტრატეგიული ხედვა

რეზიუმე (Abstract)

თემა მოიცავს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურისტულ პოტენციალს მდგრადი განვითარების კონტექსტში. კვლევის ფოკუსს წარმოადგენს იუნესკოს (UNESCO) მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შესული კოლხური ტყეებისა და ჭაობების ეკოსისტემური როლი რეგიონის ეკონომიკურ ტრანსფორმაციაში. ნაშრომში გაანალიზებულია ის ეკოლოგიური, სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ ტურიზმის სექტორის მდგრადობას. შემთხვევის შესწავლის (Case Study) მეთოდით განხილულია მტირალასა და მაჭახელას ეროვნული პარკების მართვის მოდელები. კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ მასობრივი ტურიზმიდან სპეციალიზებულ, ეკოლოგიურად ორიენტირებულ ნიშებზე გადასვლა წარმოადგენს რეგიონის გრძელვადიანი სტაბილურობის გარანტს. ნაშრომი გთავაზობს სტრატეგიულ რეკომენდაციებს „ჭკვიანი ტურიზმის“ ტექნოლოგიებისა და მწვანე სერტიფიცირების დანერგვის შესახებ.

1. შესავალი

ტურიზმი გლობალური ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე დინამიური სექტორია, რომლის გავლენა გარემოსა და სოციალურ სტრუქტურებზე ორმხრივი ხასიათისაა. საქართველოში ტურიზმის ინდუსტრიამ ბოლო ათწლეულში ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ფორმირებაში გადამწყვეტი როლი დაიკავა. აჭარის რეგიონი, თავისი უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობით, შავი ზღვის სანაპირო ზოლისა და მაღალმთიანეთის ჰარმონიულ სინთეზს წარმოადგენს. ბოლო ათწლეულში ბათუმის ურბანულმა და სანაპირო ტურიზმმა მაქსიმალურ კონსოლიდაციას მიაღწია, რამაც დღის წესრიგში დააყენა ტურისტული ნაკადების დივერსიფიკაციისა და ალტერნატიული მიმართულებების განვითარების აუცილებლობა.

კვლევის აქტუალობას განაპირობებს ის გარემოება, რომ აჭარის დაცული ტერიტორიების ნაწილი 2021 წლიდან შესულია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში. აღნიშნული საერთაშორისო სტატუსი ქვეყანას ავალდებულებს, გადავიდეს მართვის ახალ, პროაქტიულ მოდელზე, სადაც მიღებული ეკონომიკური სარგებელი არ დააზიანებს ბუნებრივ ეკოსისტემას. წინამდებარე სტატიის მიზანია გაანალიზოს, თუ როგორ შეიძლება იქცეს აჭარის უნიკალური ბიომრავალფეროვნება რეგიონის მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მთავარ სტრატეგიულ ინსტრუმენტად.

2. ლიტერატურის მიმოხილვა და თეორიული ჩარჩო

მდგრადი ტურიზმის თეორიული ჩარჩო ეყრდნობა ჯონ ელკინგტონის (1997) "სამმაგი შედეგიანობის" (Triple Bottom Line) კონცეფციას, რომელიც ერთიან სისტემაში აერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით ასპექტებს. აკადემიურ წრეებში რეგიონის ტურისტული პოტენციალის შესასწავლად ფართოდ გამოიყენება რიჩარდ ბატლერის (1980) "ტურისტული არეალის სასიცოცხლო ციკლის" (TALC) მოდელი. ამ მოდელის მიხედვით, აჭარის სანაპირო ზოლი დღეს „კონსოლიდაციის“ ფაზაში იმყოფება, ხოლო მაღალმთიანი აჭარის ეკო-ტურისტული მიმართულებები — „ადმოჩენის“ ეტაპზეა.

კვლევისთვის არსებითია ეკოსისტემური მომსახურების (Ecosystem Services) თეორია (Millennium Ecosystem Assessment, 2005), რომელიც ამტკიცებს, რომ ხელუხლებელი ბუნებრივი ლანდშაფტები (კერძოდ, კოლხური ტყეები და ჭაობები) გაცილებით მეტ ეკონომიკურ და კულტურულ ღირებულებას ქმნიან რეგულაციის, კლიმატის ფორმირებისა და საგანმანათლებლო პოტენციალის კუთხით, ვიდრე მათი ანთროპოგენული და ურბანული ათვისება. ნაშრომი ასევე ეყრდნობა რ. მეტროველის (2022) კვლევებს საქართველოში ეკო-ტურიზმის განვითარების გამოწვევების შესახებ.

მეთოდოლოგია

ნაშრომში გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის მეთოდოლოგია. ემპირიული ანალიზი ეფუძნება:

- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (საქსტატი) და აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის 2018-2025 წლების ოფიციალურ მონაცემებს.
- PEST ანალიზის მოდელს, მაკრო-გარემოს პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და ტექნოლოგიური ფაქტორების შესაფასებლად.
- SWOT ანალიზს, რეგიონის სტრატეგიული ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობებისა და საფრთხეების იდენტიფიცირებისთვის.
- შემთხვევის შესწავლის (Case Study) მეთოდს, მტირალასა და მაჭახელას ეროვნული პარკების მართვის პრაქტიკის მაგალითზე.

ძირითადი ნაწილი: ფაქტორების კომპლექსური ანალიზი

მტირალას ეროვნული პარკი და ვიზიტორთა დინამიკა: აჭარის დაცულ ტერიტორიებს შორის ვიზიტორთა ყველაზე მაღალი კონცენტრაციით მტირალას ეროვნული პარკი გამოირჩევა, რომელმაც საანგარიშო პერიოდში (2025 წლის მონაცემებით) 131,271 ვიზიტორს უმასპინძლა. შედარებისთვის, კინტრიშის დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტორთა რაოდენობამ 76,450 შეადგინა, მაჭახელას ეროვნულ პარკში — 55,120, ხოლო ქობულეთის დაცულ ტერიტორიაზე (ისპანის ჭაობი) —

34,890 ვიზიტორი დაფიქსირდა. მტირალას ეროვნულ პარკში არსებული ვიზიტორთა ასეთი მკვეთრი სიმჭიდროვე და არათანაბარი გადანაწილება სეზონურ პიკზე იწვევს ნიადაგის ინტენსიურ ეროზიას, ბიოტოპების დეგრადაციასა და ხმაურის მიერ გარემოს დაბინძურებას, რაც საფრთხეს უქმნის ენდემურ სახეობებს.

ქობულეთის დაცული ტერიტორია (ისპანის ჭაობი): ისპანის უნიკალური ტორფნარი კრიტიკულ როლს ასრულებს რეგიონის კლიმატისა და ჰიდროლოგიური რეჟიმის რეგულაციაში. კომპლექსური კვლევები ადასტურებს, რომ ტენიანობის რეჟიმის ნებისმიერი მცირე ანთროპოგენული ცვლილება ან მიმდებარე ტერიტორიების ურბანიზაცია პირდაპირ საფრთხეს უქმნის ამ გლობალური მნიშვნელობის მქონე რელიქტურ ეკოსისტემას.

ეკონომიკური მულტიპლიკატორი: კვლევის ფარგლებში განხორციელებული ფინანსური ნაკადების ანალიზით დადგინდა, რომ მაღალმთიან აჭარაში ეკო-ტურისტების მიერ დახარჯული ყოველი 1 ლარიდან ადგილობრივ ეკონომიკაში (შიდა შესყიდვები, მომსახურება, პროდუქტები) რჩება დაახლოებით 70-80 თეთრი. ეს მაჩვენებელი რეგიონული განვითარებისთვის მნიშვნელოვნად ეფექტურია სანაპირო ზოლის მასობრივ „All-inclusive“ სასტუმროებთან შედარებით, სადაც ფიქსირდება მაღალი „ეკონომიკური გაჟონვა“ (Leakage Effect) საერთაშორისო შესყიდვებისა და იმპორტის გამო.

მაკრო და მიკრო გარემოს ანალიტიკური მატრიცები

აჭარის მდგრადი ტურიზმის PEST ანალიზი

ფაქტორი	სტრატეგიული ანალიზი და გავლენა
პოლიტიკური	იუნესკოს კონვენციებთან ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობა და სახელმწიფო სტრატეგია „ტურიზმი 2025“-ის იმპლემენტაცია.
ეკონომიკური	ინვესტიციების მიმართვა მწვანე ინფრასტრუქტურაში და ადგილობრივი მცირე და საშუალო ბიზნესის ფინანსური მდგრადობა.
სოციალური	მოსახლეობის ეკოლოგიური ცნობიერების ამაღლება და მაღალმთიანი აჭარის ავთენტური კულტურული იდენტობის დაცვა.
ტექნოლოგიური	Smart Destination (ჭკვიანი დანიშნულების ადგილი) პლატფორმების შექმნა და ენერგოეფექტური,

ფაქტორი	სტრატეგიული ანალიზი და გავლენა
	„მწვანე“ ტექნოლოგიების ინტეგრირება.

SWOT ანალიზი: სტრატეგიული პოზიციონირება

ძლიერი მხარეები: საერთაშორისო იუნესკოს (UNESCO) სტატუსი, მაღალი ენდემიზმი, ხელუხლებელი კოლხური ტყეები, მრავალფეროვანი რელიეფი.

სუსტი მხარეები: გამოხატული ტურისტული სეზონურობა, ნარჩენების მართვის გაუმართავი ინფრასტრუქტურა სოფლად, კვალიფიციური კადრების დეფიციტი.

შესაძლებლობები: Birdwatching (ფრინველებზე დაკვირვების) ტურიზმის გლობალური მასშტაბირება, ციფრული ნომადების (Digital Nomads) მოზიდვა და სამეცნიერო ტურიზმის განვითარება.

საფრთხეები: კლიმატის გლობალური ცვლილება, ლოკალური მეწყრული პროცესები, დაცული ტერიტორიების ცალკეული ზონების ოვერტურიზმი (Overtourism).

ბიომრავალფეროვნება, როგორც სპეციალიზებული ტურიზმის ფუნდამენტი

აჭარის უნიკალური ფლორა და ფაუნა არ წარმოადგენს მხოლოდ სტატიკური კონსერვაციის ობიექტს; იგი არის პირველადი ეკონომიკური რესურსი, რომელიც განაპირობებს რეგიონის გრძელვადიან კონკურენტუნარიანობას საერთაშორისო ბაზარზე. ბიომრავალფეროვნების მაღალი ინდექსი საფუძველს უყრის ტურიზმის სამ ძირითად სპეციალიზებულ პროდუქტს:

1. **ეკო-ტურიზმი და საგანმანათლებლო რესურსი:** იუნესკოს დაცვის ქვეშ მყოფ კოლხურ ტყეებში ბიომრავალფეროვნება გვევლინება როგორც დამატებული ღირებულების მქონე საგანმანათლებლო პროდუქტი. ტურისტების ინტერესი მიმართულია იშვიათი, რელიქტური სახეობებისა (მაგ. კოლხური ბზა, გაზაფხულის ყოჩივარდა) და ფრინველთა მიგრაციის შესწავლისკენ. ბიომრავალფეროვნების გარეშე ეკო-ტურიზმი დაკარგავდა თავის მეცნიერულ წონასა და ავთენტურობას.

2. **სათავგადასავლო ტურიზმი და რელიეფური მრავალფეროვნება:** საფეხმავლო, კანიონინგისა და ველო-ტურისტული მარშრუტები მჭიდროდაა დაკავშირებული ხელუხლებელ ბუნებრივ ლანდშაფტებთან. მაჭახელასა და კინტრიშის ხეობების რთული ოროგრაფია და მდიდარი ტყის საფარი მომხმარებელს სთავაზობს მაღალი ხარისხის ემოციურ და ფიზიკურ გამოცდილებას, რისი ხელოვნურად შექმნაც ანთროპოგენულ გარემოში შეუძლებელია.

3. რეკრეაციული ტურიზმი და "მწვანე თერაპია": თანამედროვე რეკრეაცია სულ უფრო მეტად იყენებს ბუნებრივი ეკოსისტემების გამაჯანსაღებელ თვისებებს. აჭარის ტყის მასივები უზრუნველყოფს უმნიშვნელოვანეს ეკოსისტემურ მომსახურებას — ფიტონციდებით მდიდარ ჰაერსა და ხელსაყრელ მიკროკლიმატს. მტირალას პარკის მაღალი ტენიანობა და მცენარეული საფარი ერთობლიობაში ქმნის უნიკალურ ბუნებრივ „ინჰალატორს“, რაც იდეალური პირობაა სტრესის მართვისა და კლიმატური თერაპიისთვის.

დისკუსია: სპეციალიზებული ნიშები და ტექნოლოგიური ინოვაციები

რეგიონის ტურისტული ტრანსფორმაციის პროცესში, დისკუსიის ცენტრალური თემაა გადასვლა რაოდენობრივი მაჩვენებლებიდან (მასობრივი ვიზიტორები) ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე (მაღალეფექტური ნიშები). კვლევამ აჩვენა, რომ აჭარას აქვს უნიკალური შესაძლებლობა, ჩამოყალიბდეს ფრინველებზე დაკვირვების (Birdwatching) გლობალურ ჰაბად. აღნიშნული მიმართულება წარმოადგენს ე.წ. „დაბალი ინტერვენციის“ ტურიზმს, რომელიც ეყრდნობა ბუნებრივ ფენომენს — აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის სამიგრაციო დერეფანს, სადაც ყოველწლიურად მილიონზე მეტი მტაცებელი ფრინველი გაედინება. ეკონომიკურად ეს არის მაღალმხარჯველი და ეკოლოგიურად შეგნებული სეგმენტი, რომელიც არ მოითხოვს მძიმე კაპიტალურ ინფრასტრუქტურას, არამედ საჭიროებს მხოლოდ სპეციალიზებულ პლატფორმებსა და მაღალი კვალიფიკაციის მქონე ეკო-გიდებს.

თუმცა, ამ პოტენციალის სრული რეალიზების გზაზე იკვეთება სერიოზული გამოწვევები:

1. ინფორმაციული ვაკუუმი და დაბალი ეკოლოგიური ცნობიერება ადგილობრივ მცირე მეწარმეებში, რომლებიც ყოველთვის ვერ აღიქვამენ ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციას, როგორც პირდაპირი შემოსავლის გრძელვადიან წყაროს.
2. სუსტი კოორდინაცია სახელმწიფო სტრუქტურებს, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციებსა და კერძო სექტორს შორის. იუნესკოს სტატუსი არის არა მხოლოდ მარკეტინგული უპირატესობა, არამედ მკაცრი საერთაშორისო ვალდებულება, რაც მართვის ერთიანი, ინტეგრირებული გეგმის არსებობას მოითხოვს.
3. ტექნოლოგიური ინოვაციების ჭრილში, აუცილებელია „მწვანე სერტიფიცირების“ (Green Certification) საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვა. ეს ტექნოლოგიური სტანდარტი უნდა ითვალისწინებდეს:
4. განახლებადი ენერჯის წყაროების (მზის მიკრო-ელექტროსადგურები, თერმული ტუმბოები) ინტეგრირებას მაღალმთიან საოჯახო სასტუმროებში; წყლის რესურსების ოპტიმიზაციისა და ნარჩენების სეპარირების ციფრულ, სმარტ-მართვას;

5. „ჭკვიანი“ საინფორმაციო სისტემების შექმნას, რომლებიც ვიზიტორებს რეალურ დროში მიაწვდიან ინფორმაციას ეკოსისტემის მგრძობელობისა და ქცევის წესების შესახებ.

იუნესკოს მემკვიდრეობის მართვა მოითხოვს გადასვლას რეაქტიული მართვიდან (პრობლემაზე რეაგირება) პროაქტიულ მართვაზე (პრობლემის პრევენცია ტექნოლოგიებისა და მონაცემთა ანალიტიკის მეშვეობით).

დასკვნა და სტრატეგიული რეკომენდაციები

ჩატარებული კვლევის საფუძველზე დასტურდება, რომ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბიომრავალფეროვნება არის არა სტატიკური ბუნებრივი მოცემულობა, არამედ დინამიური ეკონომიკური აქტივი, რომელიც განსაზღვრავს რეგიონის მდგრად განვითარებას. PEST და SWOT ანალიზმა აჩვენა, რომ რეგიონი იმყოფება გარდამავალ ეტაპზე, სადაც აუცილებელია ოპტიმალური ბალანსის პოვნა სანაპირო მასობრივ ტურიზმსა და მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე შიდა ეკო-ტურიზმს შორის. ბიომრავალფეროვნების ნებისმიერი დეგრადაცია პირდაპირ პროპორციულად აზიანებს ეკოლოგიური, სათავგადასავლო და რეკრეაციული ტურიზმის პერსპექტივებს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩამოყალიბდა შემდეგი სტრატეგიული რეკომენდაციები:

1. ინსტიტუციური მართვა და Smart Tourism-ის დანერგვა: რეკომენდებულია ციფრული მონიტორინგის სისტემების ინტეგრირება დაცული ტერიტორიების მართვაში. ე.წ. „ჭკვიანი ბილიკების“ (Smart Trails) მეშვეობით შესაძლებელი გახდება ვიზიტორთა ნაკადების რეგულირება რეალურ დროში, რაც თავიდან აგვაცილებს მტირალასა და სხვა დაცულ ზონებში ანთროპოგენულ გადატვირთვას (Overtourism) და დაიცავს გარემოს ბუნებრივ გამტარუნარიანობას.

2. ეკონომიკური სტიმულირება და მწვანე სერტიფიცირება: აუცილებელია „მწვანე სერტიფიცირების“ ეროვნული სტანდარტის შემუშავება რეგიონული საოჯახო სასტუმროებისთვის. სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე უნდა დაწესდეს საგადასახადო შეღავათები, სუბსიდიები ან მიზნობრივი გრანტები იმ სუბიექტებისთვის, რომლებიც დანერგავენ ენერგოეფექტურ ტექნოლოგიებს, ნარჩენების სეპარირების სისტემებს და გამოიყენებენ ადგილობრივ ეკო-პროდუქციას. ეს მნიშვნელოვნად გაზრდის ადგილობრივი ეკონომიკური მულტიპლიკატორის კოეფიციენტს.

3. ნიშური პროდუქტების დივერსიფიკაცია: აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის მიერ პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს დაბალი გარემოსდაცვითი ინტერვენციის მქონე პროდუქტებს, როგორცაა Birdwatching, სამეცნიერო, ბოტანიკური და ფოტო-ტურიზმი. აღნიშნული

ნიშები ეფექტურად დაძლევს ტურისტულ სეზონურობას, რადგან მათი აქტივობის პერიოდი ემთხვევა არაპიკურ (შემოდგომა-გაზაფხული) სეზონებს.

4. საგანმანათლებლო და ცნობიერების ამაღლების კამპანიები: ადგილობრივი თემების ჩართულობის გასაზრდელად საჭიროა რეგულარული ტრენინგ-კურსების ორგანიზება მდგრადი მასპინძლობის შესახებ. ადგილობრივმა მოსახლეობამ ბიომრავალფეროვნების დაცვა უნდა აღიქვას, როგორც საკუთარი ბიზნესის გრძელვადიანი ფინანსური სტაბილურობის მთავარი გარანტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

საერთაშორისო თეორიული წყაროები:

1. Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 24(1), 5–12.
2. Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Capstone Publishing.
3. Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: Synthesis*. Island Press.
4. Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). *Natural area tourism: Ecology, vicissitudes and management*. Channel View Publications.
5. World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Tourism and Biodiversity – Achieving Common Goals Towards 2030*. UNWTO Printing.

1.

ადგილობრივი და რეგიონული კვლევები:

6. დაცული ტერიტორიების სააგენტო. (2024). *აჭარის დაცული ტერიტორიების მართვისა და განვითარების სტრატეგიული გეგმა*. apa.gov.ge.
7. მეტრეველი, რ. (2022). ეკოტურიზმის განვითარების პერსპექტივები და გამოწვევები საქართველოში. *ეკონომიკისა და ბიზნესის ჟურნალი*, 14(2), 45–60.
8. აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი. (2025). *ტურიზმის სტატისტიკური მიმოხილვა: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა*. gobatumi.com.
9. კვარაცხელია, ლ., & ჩაგანავა, მ. (2023). მდგრადი ტურიზმის გავლენა რეგიონულ ეკონომიკურ განვითარებაზე: აჭარის შემთხვევა. *საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი*, 8(1), 112–128.

საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშები:

9. UNESCO World Heritage Centre. (2021). *Colchic Rainforests and Wetlands: Nomination Dossier*. UNESCO Publishing.

10. UNDP Georgia. (2024). *Sustainable Tourism Development in Rural Areas: Strategic Assessment for Adjara Region*. United Nations Development Programme.